

Elio Vittorini **CONVERSA A SICÍLIA**

Traducció de Maria Aurèlia Capmany

Pròleg de Míriam Cano

L'AVENÇ

CONVERSA A SICÍLIA

Elio Vittorini

CONVERSA A SICÍLIA

Traducció de Maria Aurèlia Capmany

Pròleg de Míriam Cano

L'AVENÇ

Barcelona

2026

Títol original: *Conversazione in Sicilia* (1941)

Barcelona, juliol de 2026

© Elio Vittorini Estate. Tots els drets reservats. Drets de traducció gestionats per The Italian Literary Agency i Ute Körner Literary Agent.

© de la traducció, hereus de Maria Aurèlia Capmany.

Traducció revisada per Marina Laboreo.

© del pròleg, Míriam Cano

© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2026

Mallorca 221, sobreàtic

08008 Barcelona

lavenc.cat

llegirencatala.cat

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç

Imatge de la coberta: *Florència, carreró a la Via del Corso* (1954)

© Piergiorgio Branzi / Archivio Piergiorgio Branzi

THEMA: FBC 1DST-IT-UL 2ADC 3MPB

ISBN: 978-84-18680-68-7

DIPÒSIT LEGAL: B 12196-2026

Impress a Gráficas 94

Es reserven tots els drets.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreça a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

TAULA

Pròleg: El gest mínim i l'acte suprem	9
Primera part	15
Segona part	51
Tercera part	101
Quarta part	139
Cinquena part	173
Epíleg	205

EL GEST MÍNIM I L'ACTE SUPREM

Si em diguessin que *Conversa a Sicília* es va escriure abans d'ahir, m'ho creuria. Però Elio Vittorini la va publicar, l'any 1941, mentre Itàlia vivia a sota el pes d'una dictadura que havia instrumentalitzat les paraules i havia plantat un camp de batalla a les consciències. És el relat del viatge d'un home que torna a la seva illa natal, a la recerca d'una mare i d'una veu interior que li recordi qui és, qui va ser i qui és, si és que encara és algú. En Silvestro, preda ad astratti furori, pres per furors abstractes. Vençut pel mal de món.

Sempre m'ha semblat que en aquest llibre s'hi explicava una mena de revolta silenciosa. Vittorini, com tants altres escriptors europeus que escrivien sota el jou del feixisme, va trobar en la metàfora, en l'al·legoria i en el somni la manera de dir allò que la censura prohibia. Avui, més de vuitanta anys després, sembla que hàgim oblidat moltes d'aquelles lliçons. Els discursos que apel·len a la por, a la puresa, a la identitat com a mur i no com a pont, tornen a escampar-se amb la mateixa força amb què ho feien als anys trenta. La misèria, la desigualtat, la humiliació i la banalització del patiment, aquests paisatges morals que Vittorini descriu a través dels personatges que el seu protagonista troba al llarg del camí, ja no només apel·len a un temps passat.

Per això, rellegir *Conversa a Sicília* avui és un acte d'urgència moral, no de nostàlgia. L'obra ens recorda que tornar, sigui a una illa, a una mare o a una llengua, és una forma de resistència davant l'oblit. Vittorini, amb una prosa densa i poètica, converteix el viatge en una experiència interior: el desplaçament geogràfic és, sobretot, un descens a les arrels humanes, allà on encara és possible distingir la veu de la compassió entre els crits del poder. Al llarg de la novel·la hi ha una tensió constant entre el somni i la realitat, entre el mite i la història. Aquesta ambigüitat és precisament el seu valor més gran. Quan en Silvestro torna a Sicília, no hi troba només una mare, també ha d'enfrontar-se al record d'un món trencat, a la consciència d'una terra que ja no recorda el sentit de la justícia. En el seu diàleg amb els camperols, amb els soldats, amb les figures que travessen la seva ruta, hi ressona una pregunta que encara avui ens persegueix: com pot conservar la seva dignitat, l'ésser humà, quan l'ordre del món s'ha tornat inhumà?

El feixisme que Vittorini insinuava entre línies al seu text ja no és el mateix que el que ara s'obre pas a tants llocs del món. Però el mecanisme és idèntic: canviar el pensament per la consigna, la temptació de cedir la llibertat a canvi d'una falsa seguretat, la confusió deliberada entre la comunitat i la tribu, entre la pàtria i la por. *Conversa a Sicília* ens convida a desfer aquesta confusió. El retorn del protagonista no és un acte de submissió al passat, és un exercici de desvetllament: allà on la història ha volgut imposar silenci, ell busca paraules i on el poder vol sembrar l'oblit, ell hi busca la memòria.

Llegida avui, la novel·la té una llum nova. El diàleg amb la mare, que és alhora una figura individual i col·lectiva, pot entendre's com una conversa amb la mateixa consciència europea. Vittorini ens parla, sense dir-ho, d'una Europa que ha de reconciliar-se amb les seves ferides per no repetir-les. Aquesta mare siciliana, d'una saviesa senzilla, representa la humanitat que sobreviu a totes les derrotes, el cor que encara batega so-

ta les ruïnes. Quan en Silvestro l'escolta, no només hi retroba una veu familiar, també la certesa que, sota les mentides del poder, encara hi ha una veritat, la certesa de la compassió, de la fraternitat, del reconeixement mutu.

L'actualitat de *Conversa a Sicília* rau, doncs, en la seva defensa del llenguatge com a últim refugi. Vittorini escrivia quan les paraules estaven contaminades per la propaganda; nosaltres llegim el seu llibre en un temps en què les paraules es degraden per excés de soroll. Però la seva lliçó continua intacta: només qui sap posar nom al dolor pot començar a curar-lo. El silenci que travessa la novel·la no és resignat, és la reflexió que precedeix a la revolta.

Hi ha un moment en què en Silvestro comprèn que la seva conversa no és només amb la mare, sinó amb tots els éssers que han patit i continuen patint. És en aquest moment que *Conversa a Sicília* transcendeix el seu temps i esdevé una paràbola sobre la dignitat humana. Tornar als llocs no és només un gest nostàlgic. Saber d'on venim ens dona consciència, esperança i ens prepara per a l'acció.

Llegir avui Vittorini és, també, mirar-nos al mirall. Ens creiem immunes a la barbàrie perquè ara ja no sempre es presenta amb uniformes ni braços alçats, sinó amb el llenguatge de la tecnologia, de la seguretat, de l'eficiència. Però el nucli del problema és el mateix: la deshumanització de l'altre. Quan el nostre temps justifica l'exclusió, la humiliació o el menyspreu en nom d'una suposada veritat col·lectiva, torna a obrir-se el camí que *Conversa a Sicília* volia tancar. Vittorini ens recorda que no podem donar la llibertat per feta, que ens hi hem d'esforçar cada dia, que l'empatia és una forma de resistència, que la paraula, quan és justa, pot ser més subversiva que qualsevol pamflet.

La novel·la de Vittorini ens demana que escoltem. No que consumim històries: que recuperem el silenci que cal per comprendre-les. En un món com el nostre, on la informació es fa

servir com a arma i on fer un bon relat és més important que explicar la realitat, escoltar és l'arma més poderosa que tenim per enfortir el sentit crític. Escoltar la por dels altres, mirar de comprendre-la, d'acompanyar-la. Revisar les nostres certes, contrastar-les. Mirar endins sense perdre de vista el que hi ha a fora.

En Silvestro baixa a Sicília com qui baixa a l'infern, a un paisatge fred i pedregós, però entre olors de taronger i records d'infantesa, apren que la veritable revolució és interior. Vittorini no ens fa un programa polític, sinó que proposa una ètica de la mirada. Escriure i llegir són la seva manera de tornar a creure en l'ésser humà. Potser per això, *Conversa a Sicília* ressona amb tanta força en aquests temps incerts. Ara que les societats tornen a fragmentar-se i que s'escampa la desconfiança i la crueltat, el llibre ens convida a repensar la paraula *comunitat*: allò que es comparteix. No hi ha salvació individual, només redempció col·lectiva, però és veritat que l'alliberament comença dins de cadascú. En els temps que corren, aquest missatge és més urgent que mai. El retorn a Sicília és, doncs, una metàfora del retorn a nosaltres mateixos. No podem reconstruir res si no som capaços d'entendre el nostre passat, si no ens enfrontem als nostres clarobscur. En això, Vittorini s'apropa a la millor tradició humanista europea, aquella que creu en la cultura com a resistència moral. Sembla que tota l'estona ens pregunti què vol dir, això de ser humà si el món s'ha deshumanitzat? I si oblidar és més còmode que recordar, què vol dir la veritat?

A les darreres pàgines, quan sembla que el protagonista es reconcilia amb la seva mare, hi ha una serenitat amarga, com si Vittorini sabés que la pau interior només és una forma de lluita provisional. Però també hi ha esperança, la idea que, fins i tot enmig de la foscor, la consciència es pot tornar a despertar. És aquesta esperança la que fa de *Conversa a Sicília* un llibre viu, una veu que encara ens parla amb la mateixa urgència, en aquest segle que es pensa que ha après la lliçó de la història i, tanmateix, la torna a repetir.

Llegir Vittorini és, doncs, un acte de memòria viva, perquè ens recorda que els totalitarismes no moren, només canvien de cara i de forma. Que la barbàrie pot fer servir paraules noves, pantalles, promeses de seguretat, però continua sent la mateixa negació de l'altre. I que la literatura, quan és honesta, pot ser un antídoto contra aquesta amnèsia col·lectiva.

En un temps en què la veritat és a la corda fluixa i hem canviat el diàleg per l'insult, *Conversa a Sicília* ens torna a l'espai íntim on la paraula torna a tenir sentit, on encara podem mirar-nos als ulls i reconèixer-nos com a humans. Vittorini ens convida a preservar el gest mínim de seure davant de l'altre per encetar-hi una conversa, a no cedir aquest espai i a convertir-lo en l'acte suprem de resistència.

Míriam Cano, juny 2026

PRIMERA PART

I

Jo era, aquell hivern, presa de furors abstractes. No diré quins, no és això el que m'he posat a contar. Però cal que digui que eren abstractes, no pas heroics, no pas vius; furors, en certa manera, pel gènere humà perdut. Això venia de lluny, i anava amb el cap cot. Veia titulars de diaris cridaners i acotava el cap; veia amics, durant una hora, dues hores, i m'estava amb ells sense dir ni una paraula, acotava el cap; i tenia una noia o una dona que m'esperava, però ni tan sols amb ella deia ni una paraula, també davant d'ella acotava el cap. Mentrestant plovia i passaven els dies, els mesos, i jo duia les sabates foradades, l'aigua m'entrava a les sabates i ja no hi havia res més que això: pluja, massacres als titulars dels diaris i aigua a les meves sabates foradades, amics muts, la vida dintre meu com un somni sord, i no esperança, quietud.

Això era el terrible: la quietud en la no esperança. Creure perdut el gènere humà i no tenir la febre de fer-hi alguna cosa en contra, ganes de perdre'm, per exemple, amb ell. Estava agitat per furors abstractes, no pas a la sang, i estava quiet, no tenia ganes de res. No m'importava que la meua noia m'esperés, anar a trobar-la o no, o fullejar un diccionari, m'era igual; i sortir a veure els amics, els altres o quedar-me a casa m'era igual. Estava quiet; era com si mai no hagués tingut un sol dia de vida, ni mai hagués sabut què pot significar ser feliç, com si

no tingués res a dir, a afirmar ni a negar, res de meu per posar en joc, i res per escoltar, per donar, ni cap disposició a rebre, i com si mai, en tots els meus anys d'existència, no hagués menjat pa, begut vi ni tampoc cafè, com si mai no m'hagués ficat al llit amb una noia, mai no hagués tingut fills, mai no m'hagués barallat a cops de puny amb algú, o com si no cregués que tot això fos possible, com si mai no hagués tingut una infància a Sicília entre figueres de moro i sofre, a les muntanyes, però m'agitava dintre meu amb furors abstractes, i considerava el gènere humà perdut, acotava el cap, i plovia, no deia ni una paraula als amics, i l'aigua m'entrava a les sabates.

II

Llavors va arribar una carta del pare.

Vaig reconèixer la cal·ligrafia al sobre i no vaig obrir-la de seguida, em vaig entretenir en aquell reconeixement, i vaig reconèixer que havia estat un nen, que també havia tingut, en certa manera, una infància. Vaig obrir la carta, i la carta deia:

Estimat fill meu:

Tu saps, i tots vosaltres sabeu, que he estat sempre un bon pare, i per a la vostra mare un bon marit, en definitiva, un bon home, però ara m'ha passat una cosa, i me n'he anat, però vosaltres no m'heu de jutjar malament, he continuat sent el mateix bon home que era, i per a tots vosaltres el mateix bon pare, un bon amic per a la vostra mare i, a més, podré ser un bon marit per a aquesta, diguem-ne, nova dona amb qui me n'he anat. Fills meus, us parlo sense vergonya, d'home a homes, i no demano el vostre perdó. Sé que no faig mal a ningú. Ni a vosaltres, que us n'heu anat tots abans que jo, ni a la vostra mare, a qui, al capdavall, només estalvio la nosa de la meua companyia. Amb mi o sense mi serà igual per a ella, que continuarà cantant i xiulant a casa seva. Me'n vaig, doncs, sense recances pel meu nou camí. No us heu de preocupar pels diners ni per altres coses. La vostra mare no necessitarà res; rebrà, cada

mes, la meua pensió sencera d'exferroviari. Jo viuré de classes particulars, fent realitat així també un vell somni que la vostra mare sempre m'havia impedit de fer realitat. Però us demano, ara que la vostra mare està sola, que l'aneu a veure alguna vegada. Tu, Silvestro, tenies quinze anys quan ens vas deixar, i des de llavors, adeu, no se t'ha vist més. Per què, el vuit de desembre, en lloc d'enviar-li l'habitual postal de felicitació pel sant, no agafes el tren, baixes i li fas una visita? T'abraço a tu, i a la teua estimada dona i als nens, amb tot l'afecte del teu pare,

Costantino.

Vaig veure que la carta venia de Venècia, i vaig comprendre que ens havia escrit a tots cinc, els fills escampats pel món, amb les mateixes paraules, exactes, en forma de circular. Era extraordinari: i vaig rellegir la carta, i vaig reconèixer el pare, el seu rostre, la seva veu, els seus ulls blaus i la seva manera de fer, em vaig retrobar per un moment a mi mateix de petit aplaudint-lo mentre ell recitava *Macbeth*, en una sala d'espera d'una petita estació per als ferroviaris de tota la línia de San Cataldo a Racalmuto.

El vaig reconèixer a ell i em vaig veure de nen, i vaig pensar en Sicília, en les muntanyes que hi havia. Però la memòria no se'm va obrir sinó tan sols per a això; reconèixer-lo i retrobar-me de petit aplaudint-lo, a ell i al seu vestit vermell, a *Macbeth*, la seva veu, els seus ulls blaus, com si ara ell tornés a recitar damunt d'un escenari que es deia Venècia i calgués tornar a aplaudir-lo. Així doncs, només es va obrir per a això en concret, i es va tornar a obturar, i em vaig quedar quiet en la meua no esperança, com si mai no hagués tingut quinze anys d'infància i de Sicília, figures de moro, sofre, *Macbeth*, a les muntanyes. Uns altres quinze anys havien passat després d'allò, a mil quilòmetres d'allí, lluny de Sicília i de la infància, i jo tenia quasi trenta anys,

i era com si no hagués tingut res, ni els primers quinze anys, ni els segons, com si mai no hagués menjat pa, i no m'hagués enriquit amb coses i coses, sabors, sentits, durant tant de temps, com si mai no hagués estat viu, i estigués buit, això era jo, com si estigués buit mentre considerava el gènere humà perdut, i quiet en la no esperança.

Ja no tenia ganes de mirar la meva noia a la cara, fullejava el diccionari, l'únic llibre que encara era capaç de llegir, i vaig començar a sentir dintre meu un lament, com un pifre que sonava lamentós. Anava a la feina cada matí, pel meu ofici de tipògraf linotipista, feia set hores de linotípia al dia, amb la calor grassa del plom, sota la visera que em protegia els ulls, i un pifre sonava dintre meu i removia dintre meu ratolins i més ratolins que no eren precisament records.

Tan sols eren ratolins, foscos, informes, tres-cents seixanta-cinc i tres-cents seixanta-cinc, ratolins foscos dels meus anys, però només dels meus anys a Sicília, a les muntanyes, i els sentia moure's dintre meu, ratolins i més ratolins fins a quinze vegades tres-centes seixanta-cinc, i el pifre sonava dintre meu, i així em va venir una nostàlgia fosca com de recuperar dintre meu la infància. Vaig tornar a agafar la carta del pare i la vaig rellegir, i vaig mirar el calendari: era sis de desembre; hauria hagut d'escriure, per al vuit, l'habitual postal de felicitació a la mare, no hauria tingut perdó d'oblidar-me'n ara que la mare estava sola a casa.

I vaig escriure la postal de felicitació, me la vaig posar a la butxaca, era l'últim dissabte de quinzena i vaig cobrar el salari. Vaig anar a l'estació per tirar-la al correu, vaig passar per davant del vestíbul, era ple de llum, i a fora plovia, i l'aigua m'entrava a les sabates. Vaig pujar, enmig de la claror, les escales del vestíbul, m'era igual continuar sota la pluja cap a casa o pujar aquelles escales, i així vaig pujar enmig de la claror, vaig veure dos titulars. Un era d'un diari, cridaner, amb noves massacres, l'altre era de la CIT: «*Visiteu Sicília*, cinquanta per

cent de reducció de desembre a juny, 250 lires fins a Siracusa, anada i tornada, tercera classe».

Em vaig trobar llavors, per un moment, com davant de dos camins, l'un es dirigia a tornar a casa, en l'abstracció d'aquelles multituds massacrades, i sempre en la quietud, en la no esperança; l'altre es dirigia a Sicília, a les muntanyes, en el lament del meu pifre interior, i en alguna cosa que encara podia no ser ni una quietud tan fosca ni una esperança tan sorda. Tanmateix, m'era igual prendre l'un o l'altre, el gènere humà continuava igualment perdut, i vaig saber d'un tren que sortia cap al sud a les set, al cap de deu minuts.

El pifre sonava agut dintre meu, i m'era igual anar-me'n o no anar-me'n, vaig demanar un bitllet, dues-centes cinquanta lires, i em van quedar, del salari quinzenal acabat de cobrar, encara cent lires a la butxaca. Vaig entrar a l'estació, entre els llums, entre les locomotores altes i els mossos baladrers, i va començar un llarg viatge nocturn que per a mi era el mateix que ser a casa, fullejant el diccionari a la meva taula o al llit amb la meva dona-noia.